

zoeksvraag waarmee het boek wordt afgerond uitdaged: is het kristalprincipe bestand tegen een historiserende problematisering van de pathoanalyse? *Freud als filosoof* is een belangwekkende bundel die te denken geeft aan al wie zich aangesproken voelt door een wijsgerig-antropologische verdieping van de psychoanalyse.

Gaten vullen met creativiteit

Bespreking van

Mark Kinet (2013). *Psychologie van de kunst — Een abecedarium*. Apeldoorn/Antwerpen: Garant. ISBN 978 90 441 3067 6, 181 pp., € 24,90

JOS DE KROON

De autoriteit van de kunstenaar! Daarover spreekt Arnon Grunberg in zijn voorwoord van *Psychologie van de kunst*. Wat nu? Waarop zou deze autoriteit zijn gebaseerd? Op zijn werk? Op zijn persoon? Hij die bekend staat als een leverancier van bedrog? Hij die ons opzadelt met illusies? Om hem als autoriteit aan te merken moet er nogal wat *mind reframing* aan te pas komen. Het zou beter zijn te zeggen dat een kunstenaar een autoriteit zou moeten zijn, maar hij is het niet in onze 'vermanagede' maatschappij. Kunst is nutteloze waar waarvoor wij geen oog meer hebben. Hoe vaak gebeurt het niet dat een kunstenaar een feilloze intuïtie heeft voor de tijdgeest, maar dat dit door niemand wordt opgemerkt. Ja, achteraf kunnen we dat constateren, maar in zijn eigen tijd wordt hij gezien als een valse profeet of een rare snoeshaan. Achteraf, wanneer hij allang dood en begraven is, kan hij rekenen op de naamgeving aan een prestigieus instituut of aan een straat in een nieuwe stadswijk.

Wie weten de tijdgeest beter te peilen en te verwoorden dan onze schrijvers? En wie kunnen onze verlangens en angsten beter verbeelden dan de schilders? De statistici zijn daartoe niet in staat, zoveel is duidelijk. Zowel de kunsten als de psychologie willen de tijd duiden en begrijpen, en willen dat aan de burgers teruggeven door hun een spiegel voor te zetten. Mark Kinet heeft deze duidende en spiegelende taak op zich genomen met *Psychologie van de kunst*, dat gegoten is in de vorm van kleine essays die zijn gerangschikt volgens het principe van een encyclopedie, vandaar de subtitel *Een abecedarium*.

Kunst heeft natuurlijk te maken met creativiteit. Maar wat is dat, 'creativiteit'? Gelukkig komt het abecedarium ons te hulp bij het beantwoorden van deze vraag. We leren daar wat Freud, Rank, Winnicott, Klein en Chodorow erover te zeggen hebben. Volgens Winnicott komt creativiteit voort uit de potentiële ruimte tussen tegengestelde elementen waarmee het kind te maken krijgt en die later door de kunstenaar gethematiseerd wordt. Het creatieve vormt de basis voor een betekenisvol gevoel van subjectiviteit of van het Ware Zelf. Het 'Valse Zelf daarentegen [...] ontstaat door te vroeg en te veel te beantwoorden aan een verstorende in plaats van een faciliterende omgevingsmoeder' (p. 35). Melanie Klein ziet creativiteit gekenmerkt door een actieve en symboliserende houding van het Ik tegenover objecten. Wat we ons daar verder bij moeten voorstellen lezen we bij Paul Verhaeghe, die eveneens een voorwoord schreef: de essentiële dingen in het leven begrijpen wij niet, zij zijn beangstigend. Tussen onszelf en die dingen plaatsen wij een scherm om de illusie in stand te houden dat wij er zeggenschap over hebben. Zo'n scherm bestaat uit religie, wetenschap en kunst. Elk van deze drie verschaft ons zekerheid en genot, maar in feite is het allemaal bedrog. Graag laten wij ons bedriegen, want een blik in de afgrond van het onbekende is te huiveringwekkend. Aldus Verhaeghe.

Volgens Freud is creativiteit niet te begrijpen. Wat is de oorzaak ervan? Wat het doel? Houdt het verband met waarheid? We weten de antwoorden niet, evenmin op de vraag wat schoonheid is. Arnon Grunberg tipt in zijn tekst ook het onbegrijpelijke van de kunst aan en brengt het in verband met het verloren gaan van het <Ding> dat zich bij ieder subject voordoet. We verlangen terug naar dit verloren <Ding> maar zijn ook beducht voor de afgrond wanneer we het te dicht naderen.

Met veel plezier heb ik dit abecedarium doorgebladerd en sprong daarbij van *Sinthoom* naar *Esthetica* van Kant naar *Sublimitie*.

Kinets taal is knoestig als die van Permeke en helder in zijn contouren. De tekst is mooi vormgegeven en wordt afgewisseld met prachtige foto's van kunstwerken. Het geheel maakt een zeer verzorgde indruk. Het zal mij niet verwonderen als ik dit boekje nog vaak ter hand zal nemen om er zomaar wat in te bladeren of er iets in op te zoeken wat mij niet meer zo duidelijk voor de geest staat.

Een psychologie van de kunst kan natuurlijk niet volledig zijn. Mark Kinet moet dat beseffen blijkens het lemma *Onaf* waarin hij naar voren brengt dat het kunstwerk niet volmaakt is en nooit voltooid wordt. <Het [kunstwerk] laat een opening waardoor er andere en meer betekenissen kunnen in binnensluipen. Een belangrijke dimensie van het kunstobject is dat het spanning belichaamt. Deze spanning ligt volgens Hannah Segal ten grondslag aan het creatief proces. Ze wordt overgebracht naar het onbewuste van de lezer/toeschouwer/luisteraar en brengt deze laatste ertoe het werk innerlijk te vervolmaken.>

Lezer, aan u stel ik voor dit prachtige boekje te lezen en de gaten erin te vullen met uw eigen creativiteit.

Alledaagse genialiteit: allegaags?

Bespreking van

Gemma Corradi Fiumara (2013).
Psychoanalysis and creativity in everyday life
— *Ordinary genius*. Hove/New York:
Routledge. ISBN 978 0 415 63727 2, 153 pp.,
\$ 40,95

LIEVEN STEELAND

Gemma Corradi Fiumara was als hoogleraar wijsbegeerte verbonden aan de universiteit van Rome (Third University); ze is opleidingsanalytica bij de Società Psicoanalitica Italiana.

In *Psychoanalysis and creativity in everyday life* schetst zij in acht hoofdstukken de waarde van het onafhankelijke denken van het <gewone genie> (<ordinary genius>: OG). Het is een verborgen, onopvallende en stille vorm van genialiteit waarbij spontaniteit en creativiteit cruciaal zijn.

In het eerste hoofdstuk scheidt Corradi Fiumara een epistemologische ruimte voor het OG en ze beschrijft hoe men door de kracht van de metafoor de werkelijkheid vanuit verschillende perspectieven kan benaderen. Zij sluit aan bij Winnicotts interesse voor spel en creativiteit en zo bij de aanvaarding van het niet-weten en het kunnen loslaten van controle.

Het tweede hoofdstuk is een pleidooi voor <psychodiversiteit>, met aandacht voor de (on)bewuste individuele bronnen van creativiteit. Niet het resultaat, maar wel het zoekende creatieve proces staat centraal. Innerlijke conflicten worden eerder via erkenning en acceptatie overwonnen dan door ze te bestrijden. Zo toont Corradi Fiumara dat Oedipus zich liet (ver)leiden door het vage orakel in plaats van door innerlijke overwegingen. Creativiteit respecteert de eindigheid van de werkelijkheid. Tijdelijkheid schept zingeving; ze is de bron van het verlangen.